

Відгук
офіційного опонента на дисертацію
Чигирин Тетяни Олександрівни
«Психологічні умови формування ефективної самопрезентації
майбутніх психологів»,
представленої на здобуття наукового ступеня
кандидата психологічних наук за спеціальністю
19.00.07 – педагогічна та вікова психологія

Дисертаційне дослідження Чигирин Тетяни Олександрівни відображає актуальні тенденції гуманітаризації сучасної вищої освіти, адже розробка проблеми особистісного становлення майбутнього фахівця у процесі професійної підготовки відкриває нові можливості та перспективи для глибшого пізнання сутності особистісного розвитку як такого.

Психологічна професія пред'являє серйозні вимоги до особистісних якостей фахівця, його здатності ефективно взаємодіяти з людьми. Власне особистість самого психолога сучасні дослідники вважають основним засобом впливу на клієнта. При цьому здатність викликати довіру інших людей, повагу до себе є запорукою успішної роботи психолога

Однак, очевидно, що сьогодні освітнє середовище у вищому навчальному закладі недостатньо орієнтоване на формування комунікативно-перцептивних здібностей, що є підґрунтям ефективної самопрезентації майбутніх психологів, на забезпечення умов для їх постійного саморозвитку як фахівців. Попри важливість цієї проблеми, психологічні умови, які здатні оптимізувати процес розвитку ефективної самопрезентації майбутніх психологів, не стали об'єктом спеціального наукового дослідження. Цей аспект завжди розглядається принагідно, у контексті загальних проблем професійно-особистісного розвитку майбутніх фахівців, як правило, без заглиблення у каузально-динамічні параметри проблеми оптимізації розвитку

самопрезентації особистості. З огляду на це, дисертаційне дослідження Чигирин Тетяни Олександрівни є важливим та актуальним.

Представлена робота відзначається чіткістю у визначенні об'єкта, предмета, мети та завдань дослідження. Ґрунтовно описано комплекс теоретичних, емпіричних та статистичних методів, спрямованих на розв'язання поставлених завдань.

Структурно доцільним у роботі є перший розділ дисертації – «Самопрезентація особистості як предмет наукового психологічного аналізу», в якому стисло аналізуються теоретичні засади дослідження самопрезентації особистості. На підставі диференціації понять «особистість», «соціальна взаємодія», «спілкування», «комунікація», «інтеракція», «ставлення», «стосунки», «соціальна перцепція», «самоставлення», «Я-концепція», «Я-образ» визначено поняття «самопрезентація особистості» та «ефективна самопрезентація особистості», обґрунтовано модель формування самопрезентації особистості в онтогенезі та виокремлено психологічні умови формування ефективної самопрезентації.

Ретельне опрацювання здобувачкою науково-теоретичного матеріалу засвідчує ґрунтовний аналіз існуючих психологічних концепцій, що по-різному розглядають проблему самопрезентації особистості. Самопрезентація визначається як «поведінковий компонент структури особистості, у якому реалізується прагнення особистості створити бажаний і водночас адекватний соціальній ситуації образ власного «Я» у сприйнятті інших людей в процесі взаємодії та спілкування з соціумом».

У теоретичну частину роботи органічно вплітається аналіз провідних психологічних підходів до дослідження власне ефективної самопрезентації особистості. Здобувачка справедливо наголошує на необхідності їх визначення з перспективи подальшого експериментально-діагностичного дослідження майбутніх психологів під час навчання у вищому навчальному закладі. Ефективну самопрезентацію Тетяна Олександрівна визначає як

«дієву, творчу подачу особистістю себе оточуючому соціальному середовищу, внаслідок якої забезпечується потрібне й бажане сприйняття образу «Я» особистості іншими людьми завдяки використанню нею відповідних ситуації взаємодії та спілкування видів, стратегій і тактик самопрезентації». Усе це загалом дозволило обґрунтувати теоретичну модель психологічних умов формування ефективної самопрезентації особистості, що виступила концептуальною основою побудови загальної стратегії та вибору конкретних тактик емпіричного дослідження.

У другому розділі дисертації «Емпіричне дослідження психологічних особливостей ефективної самопрезентації майбутніх психологів» репрезентовано організаційно-методичні засади емпіричного дослідження ефективності самопрезентації, подано аналіз результатів дослідження самопрезентації майбутніх психологів за рівнем ефективності.

Варто відзначити ґрунтовний підхід Тетяни Олександрівни до вибору психодіагностичного інструментарію дослідження. Достатньо переконливо в психометричному плані виглядає розроблений нею психодіагностичний комплекс, який включав аж одинадцять методик. При цьому з метою виявлення досліджуваних з різним рівнем ефективності самопрезентації було розроблено два опитувальники психосемантичного типу для вивчення типової самопрезентаційної поведінки в соціальній групі та ситуативної самопрезентації.

Це дало здобувачці можливість одержати розгорнуту фактологічну інформацію щодо основних емпіричних показників ефективної самопрезентації (мотивації, цінностей, спрямованості особистості, емоційної спрямованості, самоствавлення, самоконтролю, стратегій і техніки самопрезентації). Особливого схвалення заслуговує проведення лонгитюдного (впродовж трьох років) дослідження показників динаміки самопрезентації студентів психологів однієї академічної групи.

При цьому здобувачка науково коректно використала методи статистичного аналізу, зокрема коефіцієнт рангової кореляції Спірмена,

дисперсійний аналіз та L-критерій Пейджа. У цьому зв'язку важливо особливо відзначити, що здобувачка не лише адекватно використала статистичні методи, але й переконливо, зі знанням справи, обґрунтувала необхідність використання кожного з них і дуже професійно впоралася з аналізом та інтерпретацією багатоаспектних емпіричних показників.

У результаті такого ґрунтовного емпіричного дослідження виявлено статистично значущі кореляції між рівнем ефективності самопрезентації і досліджуваними індивідуально-психологічними особливостями (мотивація до успіху, глобальне самоствавлення, спрямованість на себе і справу, локус суб'єктивного контролю), а також між рівнем ефективності самопрезентації і застосуванням тих чи інших тактик самопрезентації.

Водночас констатовано статистично значущі відмінності між групами досліджуваних з ефективним, достатнім рівнем ефективності і неефективним рівнем самопрезентації за такими показниками як мотивація до успіху, мотивація уникнення невдач, самоствавлення, спрямованість особистості на себе, на справу і на спілкування, а також певними техніками самопрезентації.

Серед багатоаспектних емпіричних даних особливо варто наголосити на тому, що від другого до четвертого курсу у студентів – психологів (учасників лонгитюдного дослідження) відбулося істотне зниження ефективності самопрезентації. Окрім того, на статистично значущому рівні під час навчання у виші спостерігається підвищення спрямованості досліджуваних студентів на себе та водночас зниження показників спрямованості особистості на спілкування і глобального самоствавлення. Ці факти насторожують і засвідчують прогалини у професійному становленні фахівців - психологів під час навчання у вищих навчальних закладах, що актуалізує необхідність розробки та реалізації програми формування ефективної самопрезентації майбутніх психологів.

У третьому розділі «Психологічний супровід формування ефективної самопрезентації майбутніх психологів» описано психологічні портрети

досліджуваних з ефективним, достатнім і неефективним рівнем самопрезентації, розроблено методичні рекомендації щодо оптимізації самопрезентації майбутніх психологів в умовах навчання у виші.

Достатньо розгорнутими та обґрунтованими представлені психологічні профілі та психологічні портрети студентів з різними рівнями самопрезентації.

Продуктивною, на наш погляд, виявилася ідея порівняння особливостей самопрезентації майбутніх психологів з різним рівнем ефективності самопрезентації стосовно кваліфікаційних вимог до професії психолога. Теоретичний аналіз нормативних вимог до професії психолога дозволив здобувачці зробити висновок, що досліджувані майбутні психологи з достатнім рівнем самопрезентації значно більше відповідають індивідуально-психологічним якостям, аніж досліджувані з ефективним рівнем самопрезентації. Тому здобувачка справедливо ставить перед собою завдання розробки програми оптимізації самопрезентації майбутніх психологів, а не формування ефективною самопрезентації.

Відтак, розроблена нею програма оптимізації самопрезентації майбутніх психологів включає три блоки: інформаційно-пізнавальний, спрямований на підвищення психологічної компетентності щодо самопрезентації особистості та самопізнання власних поведінкових стратегій і тактик; тренувально-розвивальний, спрямований на розвиток навичок ефективною самопрезентації; завершальний, що готує майбутнього психолога до успішного публічного виступу.

Окрім того, описаний психологічний портрет типового представника з неефективним рівнем самопрезентації дав змогу здобувачці зробити деякі рекомендації стосовно оптимізації самопрезентації особистості під час професійної підготовки психологів.

Відтак, можна констатувати, що результати дисертаційного дослідження мають теоретичне і практичне значення. Вони можуть бути використані у практичній діяльності психологічної служби, у системі

підготовки та підвищення кваліфікації фахівців з психології, а також для підвищення психологічної компетентності фахівців з управління персоналом у різних сферах діяльності.

Доцільно відзначити структурну раціональність, коректність та професійність психологічного аналізу, чіткість та логічність викладу змісту дисертаційного дослідження, а також грамотність, багатство мовного стилю здобувачки. Усі три розділи є завершеними, відповідають визначеним меті та завданням, містять ґрунтовні висновки. Достатня кількість таблиць та рисунків об'ємно ілюструє емпіричні дані.

Результати наукової роботи представлені у 8 одноосібних публікаціях, з яких – 4 у наукових фахових виданнях України у галузі психології, 1 – у періодичному науковому фаховому виданні іноземної держави. Автореферат адекватно відображає основні положення дисертації, які були апробовані Тетяною Олександрівною на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Загалом, дисертаційне дослідження виконане на належному науковому рівні, присвячене актуальній темі, містить наукову новизну, є теоретично та практично значущим.

Водночас, вважаємо за необхідне зробити певні побажання до роботи:

1. Предметом дослідження здобувачки виступили «психологічні умови та особливості формування ефективної самопрезентації майбутніх психологів». З огляду на це, в дисертаційному дослідженні варто було б більш глибоко обґрунтувати актуальність формування ефективної самопрезентації саме у психологів, акцентувавши увагу на професійно-значущих якостях, які є основою ефективної самопрезентації. Можливо слід більше виокремити специфіку і роль ефективної самопрезентації для психологів через призму розвитку якостей ефективного психотерапевта, за К.Роджерсом (істинність, відкритість, конгруентність, прийняття, довіра, емпатійне розуміння). Це варто було б відобразити і в теоретичній моделі психологічних умов формування ефективної самопрезентації особистості,

виокремивши специфічні умови формування ефективної самопрезентації саме у майбутнього психолога.

2. У теоретичній моделі психологічних умов формування ефективної самопрезентації особистості здобувачка справедливо виокремлює психобіологічні умови, які включають, зокрема, тип нервової системи, динаміку протікання психічних процесів. Насправді, мова йде про психологічні властивості темпераменту (емоційність, ергічність, темп реакцій, реактивність, інтровертованість тощо), які лише ґрунтуються на типі нервової системи і проявляються у формально-динамічних показниках психічної діяльності, зокрема у індивідуальному стилі діяльності. Однак ці важливі умови не знайшли відображення в емпіричному дослідженні особливостей самопрезентації. Дуже цікаво було б доповнити психологічні профілі різних рівнів самопрезентації цими формально-динамічними характеристиками індивідуальності.

3. У першому розділі дисертації здобувачка представляє модель формування самопрезентації особистості в онтогенезі, що має циклічний характер і складається з чотирьох послідовних етапів. Здобувачка зазначає, що перехід від одного етапу до іншого відбувається завдяки механізмам ідентифікації, рефлексії та емпатії.

Варто було відобразити в моделі і етап формування самопрезентації особистості у процесі професійної підготовки, який відбувається завдяки процесу ідентифікації її як носія норм та цінностей професійної культури і конкретизується у механізмах персоналізації і персоніфікації. Процес персоналізації є трансляцією людини себе світу, іншим людям як сильної персони і пов'язаний з її прагненням бути авторитетною або привабливою та приводить найчастіше до того, що людина прагне бути адекватною не сама собі, а заданій соціальній ролі. А процес персоніфікації, навпаки, проявляється в бажанні бути самою собою, відмові від особистісних «фасадів». Тому ефективність самопрезентації психолога визначаються не тільки і не стільки критеріями персоналізації – досягнення певного

професійного статусу, але перш за все критеріями персоніфікації – визначення себе в професії на основі набуття індивідуального способу існування у професії та прояву своєї внутрішньої цілісності, свого істинного Я.

Утім, встановлена в дисертаційному дослідженні невідповідність між психологічним профілем успішної самопрезентації і психограмою професії психолога певною мірою пояснюється переважанням у студентів – майбутніх психологів орієнтації на «екстравертивну культуру досягнень, культуру успіху» (за К.Юнгом), в основі якої лежить механізм персоналізації.

Відтак, дисертація значно б виграла, якби здобувачка більш чітко проаналізувала ці конкретні механізми розвитку ефективної самопрезентації саме у майбутніх психологів.

Проте указані недоліки не знижують наукового рівня дисертації. Здобувачка проявила самостійність у розробці складної наукової проблеми, здійснила ґрунтовний теоретичний аналіз наукових джерел і отримала цікаві експериментальні дані. Результати дисертаційної роботи і висновки достатньо обґрунтовані теоретично та підтвержені емпіричними даними.

На підставі проведеного аналізу можна стверджувати, що дисертація «Психологічні умови формування ефективної самопрезентації майбутніх психологів», є цілісним, самостійним, завершеним науковим дослідженням, має теоретичне і практичне значення та відповідає вимогам пунктів 9, 11, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів та присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника» постанови Кабінету Міністрів України, а її автор, Чигирин Тетяна Олександрівна, заслуговує на присвоєння наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія.

Доктор психологічних наук, професор,
завідувач кафедри практичної психології
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка

Г.К.Радчук

